

ANDREAS HEDBERG

”Min härlige döde gosse”. Brev från Susen Rydberg

I början av maj 1891 kom ett brev till Villa Ekeliden i Djurs-holm, den då 62-årige Viktor Rydbergs bostad. Avsändaren var den i Lund bosatte studenten Fredrik Vetterlund.¹ Brev från okända beundrare var en vanlig syn på Rydbergs skrivbord. I ett brev till publicisten och författaren Birger Schöldström, daterat i maj 1892, beklagar han sig över den ständiga brevströmmen från ”kreti och pleti” som inte drar sig för att bifoga ”manuskriptluntor på vers och prosa” som skall genomläsas och bedömas.² Vetterlunds försändelse var inget undantag. Förutom det fem sidor långa beundrabrevet fanns i det välfyllda kuvertet en ungdomsdikt, inspirerad av Rydbergs första diktsamling (1882), och en omfattande studie av *Singoalla*. Det är därför anmärkningsvärt att Rydberg, som i brevet till Schöldström beskriver sig själv som ”den eländigaste och ovilligaste brefskrivare i världen”, redan efter en vecka fattade pennan och svarade Vetterlund, därtill med synnerligen gott humör och i berömmande ordalag. *Singoalla*-studien beskriver han som ”min enda, fullkomligt sanna andliga lefnadsbeskrifning”, och föreslår att den unge beundraren skall vända sig till Albert Bonnier för att få texten placerad i tryck.³ Vetterlund svarade så fort postgången tillät, hänförd av

¹ Fredrik Vetterlund (1865–1960) disputerade i Lund 1900 på en avhandling om P. D. A. Atterboms sagospel *Fågel blå*. Jämte Carl David af Wirsén framstod Vetterlund som den idealistiska romantikens försvarare gentemot det nordiska genombrottets män och deras efterföljare. Vetterlund var också verksam som poet. Hans diktsamlingar, bland vilka kan nämnas *I gräbergsland och andra dikter* (1909) och *Skuggornas sal* (1916), beskrivs i *Nationalencyklopedins* 19:e band (Höganäs, 1996, s. 399) som formsäkra men monotona.

² Viktor Rydberg till Birger Schöldström (Viktor Rydberg, *Brev från Viktor Rydberg*, i urval utgivna av Erik Haverman, 1–3 (Stockholm, 1923–1926), 3, s. 133 ff). Originalet saknas i Kungl. bibliotekets Rydbergsamling.

³ Viktor Rydberg till Fredrik Vetterlund, 14.5.1891 (Rydberg, 1923–1926, 3, s. 116 f). Avskrift av originalet i Kungl. bibliotekets Rydbergsamling, KB:L40:155. Vetterlunds

idolens beröm, och undertecknade sitt brev ”med outplånlig tacksamhet och tillgifvenhet”.⁴

Fredrik Vetterlund hade tur. Rydberg skulle senare beskriva senvåren och försommaren 1891 som en av de lyckligaste perioderna i sitt liv.⁵ Han hade just kommit på fötter efter en längre tids sjukdom. Under konvalescensen pysslade han med vad som skulle bli hans sista litterära verk, den andra diktsamlingen och romanen *Vapensmeden*, båda utgivna till julen samma år. Men Rydbergs välvilliga inställning till Vetterlund vilade också på en annan och stadigare grund. För den åldrade diktaren, som av Ellen Key hade beskrivits som en reaktionär åskådare till samtidens religionsförtryck,⁶ representerade den unge beundraren ”en ljusning öfver den närmaste litterära framtiden och det kommande skedets sjäslif”.⁷ Vetterlund var den ideale mottagaren, en artig och språkligt begåvad yngling som under inflytande av Rydbergs dikter sade sig ha vänt ryggen åt ”samtidens högröstade naturalism” för att nå ”en högre åskådning”.⁸ Dessutom stod han för vad Rydberg kallade en psykologisk litteraturhistoria, vars viktigaste förutsättning var ”själskänedom grundad på intuitiv ursprunglighet, psykisk samlifsförmåga och studium tillika”.⁹

uppsats ”Från Viktor Rydbergs ungdomsperiod. Om ’Singoalla’ och dess ställning inom sin författares vittra alstring” trycktes i Frans von Schéeles *Svensk Tidskrift* 1892 (s. 183–198). I bearbetad form återtrycktes den så sent som 1914, i essäsamlingen *Skizzeblad om poeter*.

⁴ Fredrik Vetterlund till Viktor Rydberg, 17.5.1891 (i Kungl. bibliotekets Rydbergsamling, KB:L40:19).

⁵ T.B. [sign. för Tore Blanche], ”Ett par timmar hos Viktor Rydberg”, i *Aftonbladet*, 24.9.1895.

⁶ Ellen Key, *Några tankar om huru reaktioner uppstå jemte ett genmäle till D:r Carl von Bergen samt Om yttrande- och trycksfrihet. Tvänne föredrag* (Stockholm, 1889), s. 39.

⁷ Viktor Rydberg till Fredrik Vetterlund, 14.5.1891 (Rydberg, 1923–1926, 3, s. 117). Avskrift av originalet i Kungl. bibliotekets Rydbergsamling, KB:L40:155.

⁸ Fredrik Vetterlund till Viktor Rydberg, 6.5.1891 (KB:L40:19).

⁹ Viktor Rydberg till Fredrik Vetterlund, 24.5.1892 (Rydberg, 1923–1926, 3, s. 137). Avskrift av originalet i Kungl. bibliotekets Rydbergsamling, KB:L40:155.

Fredrik Vetterlund postade ytterligare fyra brev till Villa Ekeliden under år 1891 och sammanlagt 13 under tiden fram till Rydbergs död i september 1895, varav flera med bifogade dikter och tidningsartiklar. Som svar fick han två brev och diverse signerade utgåvor av nyutkomna verk, bl.a. den andra diktsamlingen och praktutgåvan av *Singoalla* (1894). Vetterlund var också gäst hos paret Rydberg i Djursholm vid åtminstone tre tillfällen: två gånger sommaren 1891 och ytterligare en gång sommaren 1893.¹⁰ Det sista brevet från Vetterlund till Rydberg är daterat i Lund den 15 januari 1895. Drygt nio månader senare var mästaren död.

Den 1 april 1896 adresserade Fredrik Vetterlund på nytt ett brev till Villa Ekeliden. Denna gång vände han sig till Rydbergs änka Susen (1849–1932). I brevet säger han sig känna "stor ödslighet i själen efter den döde". Han bifogar en dikt tillägnad sin bortgångne mästare och ber att personligen få tacka "för hjärtlighet och vänlighet från fordom" vid sitt nästa besök i Stockholm. När Susen Rydberg knappt tre veckor senare skrev sitt svarsbrev – det brev som omtalas i rubriken ovan – var det början på en omfattande brevväxling. I Kungliga bibliotekets brevsamling finns 12 brev från Vetterlund till Susen Rydberg och nio från Susen Rydberg till Vetterlund. Av änkans brev är det första, daterat i Göteborg den 19 april 1896, utan tvekan det mest intressanta. De efterföljande breven – varav det sista skrevs så sent som i januari 1928 – består nästan uteslutande av förklaringar till varför Vetterlunds planerade besök på Villa Ekeliden just då inte kan bli av (det finns inget i brevväxlingen som tyder på att Vetterlund och Susen Rydberg träffades efter den förres besök i Djursholm sommaren 1893).

Susens första brev är läsvärt av flera skäl, bland annat för dess familjära ton (som är anmärkningsvärd, särskilt jämförd med tonen i de efterföljande breven) men också, och inte minst, för resonemanget om den "själspina" som hon säger

¹⁰ Fredrik Vetterlund till Viktor Rydberg, 3.8.1891, 8.8.1891 och 30.7.1893 (KB:L40:19).

”lade [hennes make] i grafven”. Rydbergs sotedöd var alltså, om man får tro änkan, snarare följd av en långvarig depression än av blodförgiftning, tillkommen genom sockersjuka, som läkaren Per Johan Wising konstaterade vid dödsbädden.¹¹ Läsaren av inledningen till diktsviten ”Den nya Grottesången” (1891) kan vara böjd att hålla med henne. Där talar Rydberg (genom sitt språkrör Ahasverus) bland annat om ”tecknen till vårt släktes undergång”.¹² Susen framställer också sig själv som pinad och sjuklig. I brevet antar hon rollen som gammal änka, svag och ömkansvärd. Men i april 1896 hade hon fortfarande några år kvar till 50-årsdagen. Hon skulle leva ytterligare 36 år.

¹¹ [Osigen.], ”Viktor Rydbergs sista dagar”, i *Dagens Nyheter*, 27.9.1895.

¹² Rydberg, *Dikter. Andra samlingen* (1891), s. 53.

Göteborg d. 19 April 1896.

Herr Kandidat Fredrik Vetterlund.

Af hjärtat tack för den gripande vackra sången, för det kärkomna brevet! När jag erhöll dem stod jag just i begrepp att fara till Göteborg,¹³ men var krasslig och måste uppskjuta resan. Sedan några dagar är jag nu här, men fick influensa på vägen och har också här varit skral. Däraf det långa dröjsmålet med mitt svar. Mätte Ni ej ha trott det bero på otacksamhet! Mitt hjärta är så fullt af tacksamhet mot Er och mot alla, som jag vet sant och äkta hålla af min härlige döde gosse och jag skulle blott önska jag till hvar och en kunde frambära mitt öfverfulla hjärtas tack. Att det fanns så mycken kärlek till honom, särskildt bland de unge, det har varit mig en hjälp denna sorgetunga tid och ibland tänker jag, att om Viktor vetat detta, om han anat det – kanske hade han då ännu lefvat, kanske hade det förmått motväga den själs pina, som lade honom i grafven. Ack att man kunde lära sig med Svante Harpolekaren säga: "Herre jag tackar dig äfven för döden!"¹⁴

Jag sänder Er ett porträtt af Er döde Pluto,¹⁵ taget, tyvärr, först på onsdagen (4de dagen)¹⁶ och först *efter* gipsmasken,¹⁷ han hade eljest legat än mer lefvande död, men det är ju vackert ändå, fastän håret är vått och tillklibbadt och således ej

¹³ Susen Rydbergs föräldrar bodde i Göteborg, dit hon och Viktor gärna reste under somrarna.

¹⁴ Susen syftar här på en scen i Rydbergs roman *Vapensmeden* (1891) där en av huvudpersonerna, Svante Harpolekare, ber en bön och tackar Gud "för döden, som, när den skiljer oss från dem vi älska, mana oss att icke binda vår sällhet vid de flyktiga jordiska företeelserna allena" (s. 14).

¹⁵ Underjords- och dödsrikesguden Pluto (Pluton) representerade i den romerska mytologin också rikedom och livgivande växtkraft. Troligen är Susens formulering en hänvisning till att Vetterlund vid något tidigare tillfälle, exempelvis i sin bifogade hyllningsdikt, talat om Rydberg som en livgivare för den svenska kulturen (*Nationalencyklopedin*, band 15, Höganäs, 1994, s. 165).

¹⁶ Parantesen tillagd på raden.

¹⁷ Bruket att göra dödsmasker, såväl av kända personer som av oidentifierade döda, var vanligt ännu vid slutet av 1800-talet.

har sitt naturliga fall och profilen och örat misshandlats af gipsmasken. Äfven ett porträtt af honom som lefvande sänder jag, för den händelse Ni icke eger detta, som är det bästa af honom som tagits på senare tid. Det är från våren 91, då han af öfveransträngning var tjänstledig hela året och vi lågo här nere hos Far och Mor och Viktor bara åt och drack och sof och var därför ovanligt fet just då. Jag önskar jag haft ett porträtt af honom från i somras, hans sista sommar, ty så vacker har han aldrig varit.

Ett besök af Eder skulle vara mig en verklig glädje. Kan Ni, så kom i sommar, ty jag kommer troligen att vara på Ekeliden hela sommaren. Ni skall få sitta i Viktors¹⁸ rum ensam och ostörd, i hans käraste vrå, därifrån dödens engel också hemtade honom bort – kanske skall det där gå bra att "drömma och tänka", kanske skall Ni där, liksom jag, förnimma hans närvaro. Där är så underligt, vet Ni, en så andaktsfull helig stillhet, så smärtefullt ljuft. Ni skall i hans boksamling välja Er en bok, hvilken Ni helst vill ega till minne af honom. Där finns god plats, där är friskt och helsosamt, tag åtminstone en vecka på Er eller så länge Ni tror Er kunna trivas. Vi skola tala om honom, jag skall berätta för Er så länge Ni vill höra, om olika tider af hans lif, så mycket jag vet och Ni skall få läsa härliga bref från honom. Glöm aldrig att Ni var en af dem han väntade mycket af. Sverige behöfver väl de ädla krafter, som finnas. I, som fått goda gåfvor, glömmen icke Viktor Rydberg, följn hans spår och verken medan dagen är!

Räkna ej noga med mig – jag är halvblind af influensa och har en dunkande hufvudvärk. Vile dock icke uppskjuta längre. Med ännu ett varmt tack och ett hjärtligt välkommen, är jag Eder tillgifvna

Susen Rydberg
född Hasselblad

¹⁸ Ursprungligen "hans" som överstrukits och ersatts med "Viktors".